

Список літератури

1. Анарина Н.О. О драме и театре Мо / Н. О. Анарина. — М. : Искусство, 1979. — 200 с.
2. Барбай Ю. М. Структура действия и современный спектакль / Ю. М. Барбай. — Л. : Лениздат, 1988. — 201 с.
3. Вахтангов Е. Б. Записки. Письма. Статьи / Е.Б. Вахтангов. — М. ; Л. : Искусство, 1939. — 403 с.
4. Горчаков Н. М. Режиссерские уроки Вахтангова: научно-популярная литература / Н.М. Горчаков. — М. : Искусство, 1957. — 192 с.
5. Лотман Ю. Об искусстве / Ю. Лотман. — СПб. : "Искусство — СПб", 1998. — С. 289–298.
6. Лотман Ю. Семиотика сцены / Ю. Лотман // Театр. — 1980. — № 1. — С. 89–99.
7. Лотмана Ю. Семиотика кино и проблемы киноэстетики / Ю. Лотман. — СПб : "Искусство — СПб", 1995. — С. 45–56.
8. Ряпосов А.Ю. Режиссерская методология Мейерхольда / А. Ю. Ряпосов. — СПб. : ТНИУК РИНИ, 2004. — 287 с.
9. Станиславский К. С. Работа актера над собой / К. С. Станиславский. — М. : Искусство, 1962. — 507 с.
10. Уварова И. Иллюзия истины по-японски, или Мейерхольд и Японский театр / И. Уварова // Мир искусства: Альманах. Вып. 4. — СПб. : Искусство, 2001. — С. 480–529.

Надійшла до редколегії 27.02.2014 р.

УДК [791.41:008]:316.77

ТУРКАВИ МУХАМАД

МЕДІАТИЗАЦІЯ ТА МУЛЬТИМЕДІЙНІСТЬ ЕКРАННОЇ КУЛЬТУРИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Досліджуються медіатизація та мультимедійність як феномени сучасної екранної культури. Аналізуються роль екранної культури в інформаційному суспільстві та її значення для розвитку документального кіно.

Ключові слова: екранна культура, медіатизація, мультимедійність, медіапростір, мультимедійна культура, документальне кіно.

Исследуются медиатизация и мультимедийность как феномены современной экранной культуры. Анализируются их роль в информационном обществе и значение для развития документального кино.

Ключевые слова: экранная культура, медиатизация, мультимедийность, медиапространство, мультимедийная культура, документальное кино.

The article researches the mediatization and multimedia as phenomena of contemporary screen culture. Also analyses their role in the information society and importance in the development of documentary film.

Key words: screen culture, mediatization, multimedia, media space, multimedia culture, documentary film.

Сучасна емпірична реальність актуалізує екранну культуру й інтенсифікує процеси, що формують масову свідомість. Нова міфологія, яка породжується магією екрана, започатковує та стверджує щоразу нові моделі людської поведінки в культурі, розміщуючи індивідуальне буття в новій системі соціальних та культурних координат.

Розмірковуючи над тим, що нового містить сучасна екранна культура, необхідно розглянути принципово новий тип спілкування, який ґрунтується на вільному виході особистості в т. зв. інформаційне поле. Доступність і можливість вільного користування інформацією перетворюють медіапростір на місце зустрічі людей, котрі шукають співзвучність у величезній палітрі сучасної світової культури.

Еволюція екранної культури стала предметом особливого вивчення наприкінці ХХ — початку ХХІ ст. в працях А. Антонова, Ж. Бодрійара, І. Вайсфельда, Л. Воєводиної, Дж. Гібсона, Ю. Лотмана, Г. Маклюена, П. Огурчікова, В. Степанова, Ф. Вебстера та ін. Особливу роль екранної культури в інформаційно-комунікаційних процесах, її дедалі більшу роль у процесах медіатизації суспільства відзначали О. Астаф'єва, М. Бахтін, Є. Волкова, Г. Зіммель, В. Ільганаєва, М. Кастельс, Л. Карвалікс, Н. Кирилова, Т. Піскун, О. Чекушов. У сучасних наукових дослідженнях щодо ролі екранної культури в освітніх процесах акцентують на її мультимедійності, медіаосвітній функції та ролі у формуванні медіаграмотності такі дослідники, як В. Іванов, Л. Найдюнова, О. Обласова, Г. Онкович, Б. Потятиник, Г. Почепцов, Ю. Степанченко, О. Федоров, І. Чемерис.

Сучасна екранна культура має дуальний характер: вона є складовою й водночас системою координат тотального інформаційно-комунікаційного простору, в якому задіяні практично всі культурні системи суспільства. Це актуалізує її вивчення та виокремлює аспект мультимедійності й медіаграмотності, що впливає на особистісну та громадську свідомість суспільства загалом.

Мета статті — дослідити особливості медіатизації та мультимедійності сучасної екранної культури в контексті діалогу культур.

Прискорення процесу масової комунікації та розвитку інформаційного суспільства вплинули на характер і функціонування системи екранної культури загалом. Виявилось, що цей вплив настільки потужний, що нині можна говорити про тенденцію екранної культури до трансформації відповідно до вимог і умов інформаційного простору. Засоби масового тиражування зумовили формування особливого типу реципієнта, котрий визначається як «середньостатистичний глядач» [10, с. 116].

Важливою є ще одна тенденція у сфері сучасної екранної культури: зростання потенціалу інформаційного простору зумовлює збільшення кількості людей, котрі долучаються до активної діяльності в межах цього феномену. Відбувається процес т. зв. розмивання раніше непорушних меж різних культур, що, у свою чергу, ставить під загрозу

соціокультурну функцію діалогу як такого. В інформаційному просторі посилюється частка екранної культури, її значення, оскільки вона обумовлює людину, поширюється на всі компоненти її життєвого простору, що свідчить про розширення частки колективної міфологічної свідомості, яка апелює до образного сприйняття світу. Зазвичай, раціональне подається глядачеві саме у формі художніх образів. Ця модель, насамперед, орієнтує людину на асиміляції поняттєвого й образного. У такому разі спостерігається цілісність поняття суб'єкта та об'єкта, предмета і знака [6, с. 113].

Означені тенденції свідчать про глобальність екранної культури, яка, будучи продуктом глобалізації, а також компонентом і водночас рушійною силою масової культури, стирає межі суб'єктів під час здійснення ними діалогу, що збагачує кожну сторону, не порушуючи індивідуальної сутності. Сучасна масова культура стає типовим явищем глобального інформаційного простору, поступово, але планомерно віддаляється від фундаментальних етнічних, релігійних засад і традицій. Умовою її існування стає інтегроване інформаційне середовище, а відображенням і рушійною силою — екранна культура [1, с. 12].

Мета екранної електронної, комп'ютерної, відеокультури — відкриття нових соціокультурних ніш, освоєння яких класичною культурою неможливе як з технологічних причин, так і через традиційні форми мислення.

Сучасні технології зберігання та передачі масової інформації пов'язані з процесом дигіталізації (англ. «поцифрування»), введенням будь-якого тексту в цифровий формат, який відразу можна «читати» єдиним способом — на екрані домашнього комп'ютера, кінотеатру, телевізора, телефона, ноутбука, планшета. Якщо сигнал у режимі реального часу дешифрує домашній комп'ютерний блок, то він перетворює різноманітні тексти на новий мультимедійний екранний продукт, у якому інтерактивним чином поєднуються звук, зображення, цифри та текст.

Цифрові технології зумовили стрімкий переворот у царині екранної культури. Цифровий спосіб записування, оброблення та передачі інформації — звуків, зображень, текстів, кольору — умовживив миттєве переміщення на значні відстані великих обсягів інформації практично в первісному вигляді. Таким чином, екранна культура системно й синхронно поєднала звук і зображення, інтонації та рухи, форму і колір. Тому її вплив на чуттєву сторону людини близький до безпосередньо пережитої реальності й пов'язаний із медіатизацією [16, с. 37].

Медіатизація — це процес удосконалення засобів збирання, зберігання та розповсюдження інформації. Здійснення й підтримка цих процесів у суспільстві — основна функція ЗМІ та ЗМК, а в разі розуміння інформації як атрибута — і всього медіасередовища. На думку

Н. Кирилової, «медіатизація є не що інше, як удосконалення або розвиток медіасередовища» [10, с. 89].

Відповідно до цього, можна стверджувати, що саме медіатизація стала основою мультимедійності екранної культури. Згідно з визначенням В. Ільганаєвої, «мультимедійність — це взаємодія візуальних і аудіоефектів під управлінням інтерактивного програмного забезпечення з використанням сучасних технічних і програмних засобів, які об'єднують текст, звук, графіку, фото, відео в одному цифровому поданні» [8, с. 105].

Щодо понять «медіапростір» та «медіасередовище» існує певна відмінність у їх трактуванні. Медіапростір (англ. «mediaspace») — це електронні умови, в яких групи людей можуть працювати разом, навіть якщо вони не перебувають в одному місці водночас. У медіапросторі люди можуть створювати в реальному часі велику кількість візуальних та звукових середовищ, які охоплюють фізично віддалені площі. Вони також можуть контролювати запис, доступ і відтворення зображень, звуків у цих середовищах [8, с. 96]. Тому поняття «медіапростору» передбачає множини «медіасередовищ» і є глобальнішим.

Н. Кирилова досліджує медіапростір як особливий тип культури інформаційного суспільства, розглядає його як феномен модерну й постмодерну в історичній репрезентації, виявляє потенціал медіа та підкреслює особливу роль медіаосвіти як фактора соціальної модернізації [10, с. 84]. А. Антонов аналізує культуру епохи інформатизації та способи її трансформації, а медіа розглядає як феномен масової культури [1, с. 49]. Таке значення еволюції екранної культури в медіапросторі актуалізує надзвичайно важливе питання медіаграмотності в суспільстві.

Таким чином, медіапростір — це проблемне поле, що є основою інтелектуального розвитку й функціонування гуманітарних, соціальних і комунікативних наук ХХІ ст.

Екранна культура як складова медіапростору нині може розглядатися як засіб: маніпуляції особистістю, що призводить до проблем інфантилізації, невротизації свідомості, нищення етичних та естетичних норм, руйнування системи цінностей у соціумі; інструменталізації та психоексплуатації особистості, що відображається в проблемі типологізації свідомості; фрагментації свідомості особистості, що виявляється в спотворенні та порушенні цілісності знання; розваги, наслідком яких є проблема вільного часу, що вирішується за допомогою ЗМІ й індустрії розваг, запропонованих телебачення та Інтернетом; крім того, означена культура — це засіб: пізнання, що несе інформацію найширшого спектра — про світ, людину; формування індивідуального смислового образу «реального світу», оскільки медіапростір постійно трансgressує, тобто взаємодіє з навколишнім світом, генеруючи таким чином нові сенси, трансльовані за допомогою функціональної системи медіа [13].

Таким чином, з одного боку, медіатизацію екранної культури можна розглядати як джерело інформації, знань; засіб створення культурних та освітніх контактів; фактор всестороннього розвитку та соціалізації особистості. З іншого — як руйнівний чинник конкретної особистості і суспільства загалом. Обидва чинники широко використовуються в економічній, політичній, культурній та науковій сферах. Важливо посилити позитивний фактор і скорегувати негативний, для чого необхідно використовувати ресурси медіа в сучасній системі освіти та навчити людину споживати їх грамотно, фільтруючи зокрема складові медіапростору, яка є провідною на сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства, тобто екранну культуру.

Аналіз розглянутих вище дефініцій свідчить, що родовою характеристикою екранної культури є її залежність від технічних винаходів і соціальних умов їх функціонування; системоутворючою ознакою екранної культури є представленість об'єктів в аудіовізуальній динамічній формі [17, с.107].

Слід зазначити, що екранна культура у своєму розвитку пройшла певні періоди, які необхідно розглянути, вивчаючи сутність її медіатизації та мультимедійності.

Погоджуючись із періодизацією екранної культури А. Прохорова та базуючись на власних дослідженнях, пропонуємо означений феномен поділити на періоди:

1. Аудіовізуального синтезу. Виникнення німого кіно, радіо; звукозапису та мультиплікації; звукових фільмів. Інтенсивний розвиток технічних засобів екранної культури.

2. Електронної революції. Використання електронних технологій — електронного монтажу, комп'ютерних спецефектів, «поцифрування». Виникнення Інтернету.

3. Інтерактивності (як взаємодія глядача із зображенням). Поширення комп'ютерних ігор, телевізійних ігрових приставок. Проникнення інтерактивності в телебачення, відео, Інтернет.

4. Конвергенції. Поява технологій «віртуальної реальності».

5. Нанотехнологій. Розміщення інфосфери у світі індивіда на основі надмініатюризації техніки, що вможливило занурення «іншого» в глобальний інформаційний простір [20, с. 39–40].

Таким чином, з удосконаленням технічних артефактів екран від білого полотна еволюціонував до дисплея комп'ютера та мобільніших мультимедійних засобів, підвищуючи свою здатність передавати зображення. Це поступово спричиняє стирання меж між реальним емпіричним та ілюзорним світами, що формує, зрештою, особливий тип реальності — віртуальну, створену екранними артефактами.

Сучасна мультимедійна екранна культура, на нашу думку, актуалізує філософську теорію «діалогу культур» М. Бахтіна, розроблення якої продовжив В. Біблер. Дійсно, «культура сьогочасного мислення — це культура «включення» всіх минулих і майбутніх

культур у єдині сходи цивілізації» [2, с. 63]. І саме екранна культура на новому рівні технічних можливостей ефективно сприяє такому подоланню, створює беспрецедентні можливості для діалогу культур на глобальному, міжособистісному та внутрішньоособистісному рівнях. Медіаосвіта ґрунтується на можливостях «діалогу культур», який дозволяє уникнути національної замкнутості, вийти на рівень зіставлення, порівняльного аналізу. Згідно з теорією М. Бахтіна, це — аналіз проблеми «іншого» [2]. Таким чином, і автор продукту екранної культури, і його споживач повинні стати «іншими» стосовно себе самих, поглянути на себе очима «інших», і через самодетермінацію створити своє нове бачення.

Щодо документального фільму як форми екранної культури, то цей феномен є чи не найефективнішим способом долучення до «діалогу культур», адже це — незамінне першоджерело вивчення тієї складової культури, яка називається «матеріальною» [3, с. 39]. Він — просторово-часова площина, що здатна зафіксувати в кольорі, звуці, русі будь-який період життя країни та її культури; дозволяє репродукувати твори інших видів культури.

Слід зазначити, що глобалізація та мультимедійність екранної культури надали документальному кіно можливості знайти нові канали комунікації, а зростаюча роль мережі Інтернет — долучитися до «діалогу». Фільм набуває дискурсивного характеру, тобто нового сенсу, що формується в ньому через відгуки глядачів. Висловлюючи свою думку, залишаючи коментар щодо побаченого, люди вступають у діалог, під час якого вибудовується розсудливе, поняттєве, логічно-опосередковане бачення дійсності. Відкритість і доступність глядачеві сучасного документального кіно забезпечує як тотальну, так і цільову аудиторію. Будь-яке явище, висвітлене в мережі Інтернет, що викликало зацікавленість, «обростає» новим змістом і може викликати суспільний резонанс. Показово, що для документального фільму Інтернет відіграє надзвичайно важливу роль, оскільки значною мірою бере участь у його промоушені, адже невідомо, що телеекран відображає реальність вибірково.

Новим етапом кінопрокату неігрового кіно може повною мірою стати цифрова дистрибуція — система розповсюдження копій фільму може бути передана на будь-якому цифровому носіїві. У такому разі, гіпотетично, будь-який знятий на звичайну камеру фільм можна показати в кінозалі, що надає документальному кіно нового рівня свободи та доступності. Проте виникає питання: чи будь-який відзнятий матеріал, що відображає дійсність, можна вважати документальним кіно; актуалізується естетичний аспект документального фільму та його відповідність медіаграмотності.

Таким чином, зважаючи на вищесказане можна дійти висновку, що під впливом процесів, які характеризують сучасне інформаційне суспільство, екранна культура трансформувалася і стала

мультимедійною, являючи собою надпотужний засіб комунікації. Завдяки широті охоплення, наочності, аудіовізуальній образності, інтерактивності переданої інформації вона здійснює колосальний вплив як на окрему особистість, так і на все суспільство загалом. Мультимедійна екранна культура не просто впливає на систему культури, а й стає її підсистемою, визначає форми і зміст культурних комунікацій, є основою для «культурного діалогу».

Потенціал екранної культури може реалізуватися в міру того, як культурний сенс почне ставати визначальним системоутворюючим фактором, коли в системі комунікації пізнання та сприйняття «іншого» стануть визначати сенс створення мультимедійного продукту і спрямовувати користувача мультимедійної продукції до підвищення рівня культури. Саме тому предметом подальшого дослідження буде аналіз документального фільму в контексті медіатизації сучасної екранної культури з урахуванням його ролі у формуванні медіаграмотності сучасного соціуму.

Список літератури

1. Антонов А. К. Информационное общество. Основы информационной культуры / А. К. Антонов. — М.: Аспект Пресс, 2004. — 400 с.
2. Бахтин М. М. Эстетическое наследие и современность / М. М. Бахтин. — Саранск: Изд-во нац. ун-та, 1992. — 167 с.
3. Библер В. С. От наукоучения - к логике культуры. Два философских введения в двадцать первый век / В. С. Библер. — М.: Политиздат, 1991. — 413 с.
4. Бодрийяр Ж. Система вещей / Ж. Бодрийяр. — М.: Рудомино, 2001. — 173 с.
5. Вайсфельд И. В. Эволюция экрана, эволюция восприятия / И. В. Вайсфельд. // Специалист. — 1993. — № 5. — С. 3–6.
6. Воеводина Л. Н. Мифотворчество как феномен современной культуры : автореферат дис. на соискание науч. степени. докт. философ. наук / Л. Н. Воеводина; Моск. гос. ун-т кул. и искусств. — М., 2002. — 282 с.
7. Гибсон Дж. Экологический подход к зрительному восприятию / Дж. Гибсон // О. И. Логвиненко. — М.: Прогресс, 1988. — 461 с.
8. Ильганаева В. А. Социальные коммуникации. / В. А. Ильганаева. — Х.: Городская типография, 2009. — 392 с.
9. Ильганаева В. А. Інформація та знання в соціально-комунікаційних процесах / В. А. Ильганаева // Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації. — 2009. — № 2. — С. 149–153.
10. Кириллова Н. Б. Медиакультура: от модерна к постмодерну / Н. Б. Кириллова. — М.: Академический проект, 2005. — 450 с.
11. Костина А. В. Диалектика массового и элитарного в современной культуре: В 2-х ч. / А. В. Костина. — М.: Издательство Московской гуманитарно-социальной академии «Социум», 2009. — 346 с.
12. Лотман Ю. М. Культура и взрыв / Ю. М. Лотман. — М.: Гнозис; Издательская группа «Прогресс», 1992. — 272 с.
13. Маклюэн М. Понимание Медиа: внешние расширения человека / М. Маклюэн. / пер. с англ. В. Г. Николаева. — М.: Гиперборей; Кучково поле, 2007. — 464 с.

14. Новикова А. А. Медиаобразование в контексте теории «диалога культур» / А. А. Новикова // Проблемы образования студентов гуманитарных вузов в свете развития современных информационных технологий. — Таганрог: Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 2001. — С. 69-70.
15. Огурчиков П. К. Экранная культура как новая мифология: на примере кино: автореферат дис. на соискание науч. степени. докт. культурологии / П. К. Огурчиков; Моск. гос. ун-т кул. и искусств. — М., 2008. — 287 с.
16. Огурчиков П. К. Интернет-культура и интертекстуальность. От интертекста к гипертексту / П. К. Огурчиков // Гуманитарные и социально-экономические науки. — 2007. — № 1 — С. 37-40.
17. Огурчиков П. К. Проблемы языка экрана в условиях глобализации / П. К. Огурчиков // Мир и согласие. — 2007. — № 1. — С. 62-67.
18. Пензин С. Н. Медиаобразование и диалог культур / С. Н. Пензин // Вестник ВГУ. Сер. «Гуманитарные науки». — 2004. — № 2. — С.124-132.
19. Прохоров А. Ф. Уроки искусства: Очерки об учебном телевидении / А. Ф. Прохоров. — М.: Педагогика, 1985. — 104 с.
20. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер. — М.: Аспект Пресс, 2004. — 400 с.
21. Федоров А. В. Медиаобразование и медиаграмотность / А. В. Федоров. — Таганрог: Изд-во Кучма, 2004. — 340 с.
22. Чекушов А. А. Медиапространство: проблемы ценностного взаимодействия субъектов / А. А. Чекушов. — Екатеринбург: Академ. проект, 2007. — 509 с.

Надійшла до редколегії 26.02.2014 р.